

השבת הציבורית בישראל

דברי ראשי הישיבות
על השבת במרחב הציבורי בישראל
מהדורה ראשונה

החוברת יוצאת לאור ע"י מרכז ליבה
על רקע הפעילות הנרחבת לשמירת השבת במרחב הציבורי
לפרטים ולסיוע: www.libayehudit.org

תוכן העניינים

שבת לד' או לבני אדם 4

הרב שלמה אבינר ראש ישיבת עטרת ירושלים ורב הישוב בית אל

השבת - מתנה לעם ישראל 7

הרב צבי קוסטינר ראש ישיבת מדברה כעדן מצפה רמון

זעקת השבת 10

הרב משה הגר-לאו ראש המכינה ביתר וראש איגוד המכינות

שבת שלום 13

הרב אליעזר קשתיאל ראש בית המדרש לבוגרים עלי

שבת לד' או לבני אדם

הרב שלמה אבינר

יש יזמה חדשה להפוך את השבת ליום בעל אופי תרבותי פלורליסטי, שבת של מפגש קהילתי בו ייפגשו בני העם זה עם זה, יום של עונג תרבותי, יום של "יותר תרבות ופחות מסחר". השבת הישראלית החדשה תהיה יום של הסכמה ושותפות רוחנית תרבותית שיכלול ריבוי ההפכים, ואופיו ייקבע מתוך שיח ציבורי וקהילתי, המיזם יפתח אפשרויות תרבותיות שונות של "שבת" המתאימות לציבור הכללי והחילוני וכולי וכולי.

כלומר שבת כבקשתך, שבת בין בני ישראל לבין בני ישראל, ולא דווקא שבת בין אדם לד'. לא שבת של ביני וביני בני ישראל אות היא לעולם. או במילים פשוטות שבת עם חילול שבת. או במילים עוד יותר פשוטות שבת בלי שבת, שבת שאינה שבת.

כמובן גם שבת חברתית-סוציאליסטית היא יפה מאד אך אינה אחת הדברות שנאמרו מסיני, ואתם ראיתם כי מן השמים דיברתי עמכם, אלא די בפילוסופים האוטופיסטים הצרפתים כגון פרודהון.

כמובן גם שבת של מנוחה והתרגעות ועונג היא טובה מאוד, אך בל נשכח שלפסוק: "וקראת לשבת עונג" יש המשך: "ולקדוש ד' מכובד" (ישיעהו נח יג). ושמא אדרבה שבת של עונג שבת עם חילול שבת אלא אינה לעג לשבת. זכרו את המשורר הלאומי חיים נחמן ביאליק שהודה שקשה לו שלא לעשן בשבת, אבל הוא עושה זאת בין כותלי ביתו, אבל חלילה לא ברשות הרבים. הוא שבעונג שבת באוהלי שם

הטביע אופי של שבת ספרותית-תרבותית-לאומית, והוא שנרתם למאבק נגד משחקי ספורט ציבוריים בשבת ושאר חילול שבת. הוא שכתב לצלם בירושלים, שאם אינו סוגר את חנותו בשבת, הוא מבקש ממנו לסלק מחלון הראווה את תמונותו, ואכן הצלם נעתר לבקשתו.

הוא שכתב: "ארץ ישראל בלי שבת לא תיבנה, אלא תחרב, וכל עמלכם יהיה לתוהו. עם ישראל לא יוותר לעולם על השבת, שהיא לא רק יסוד קיומו הישראלי, אלא גם יסוד קיומו האנושי. בלי שבת אין צלם אלהים ואין צלם אנוש בעולם" (אגרות הרכ).

למרות שהיה חילוני בהתנהגותו, הוא קינא לצביונה הציבורי של השבת.

כמובן, לא מפיו אנו חיים, אלא מפי רבותינו הקדושים. ומרן הרב קוק, יחד עם אהבת אחים האין סופית, לא נמנע מלמחות בכל תוקף על חילול שבת ציבורי. וזה לא היה מתוך התחשבות ברגשות של הדתיים אלא החובה הלאומית העליונה לבנין נכון של האומה בארצה.

"אחי היקרים, מתוך המית רוחי, מתוך קשר נשמתי לתחיתנו הכללית על אדמת קדשנו החביבה לנו חיבת נצח, הנני קורא לעזרתכם. תנו יד לסדר את חיינו הציבוריים בצורה נורמלית" (אגרות הראיה ד מה-מו).

"...עוברים את גבול החופש ובאים עד לידי... אנרכיה ציבורית במדה מקולקלת מאד, ובשם הצבור בכללותו הננו תובעים את עלבון האומה וקדשיה" (שם מו-מז).

"זו בעיה לאומית. ובחשבון הולך ונזקף על תחיתנו הלאומית, וראוי לנו להתאמץ ולמחות שלא יהיה המעמד כל כך מופקר" (שם מד-מה).

"הפירצות הללו, שמשימים אותנו חרפה בגויים ובישראל, ומהפכים את חלום תחיתנו לפלצות וזועה... אנכי לא אוכל עוד לשתק, מוכרח אהיה לצאת בקולי קולות אל העולם הגדול, אינני מהדלטורים הדתיים, אבל כבר עברו כל הגבולות של הסבלנות, והסכנה של השתיקה והאדישות היא עכשיו

הרבה יותר גדולה מכל תוצאה שתוכל לצאת ע"י הרעשה"
(שם פא-פב).

"חילול שבת ויום טוב שנעשה בפרהסיא... נשמת האומה
מצאה את עצמה נכאבת ועלובה על ידי אחדים מבניה, אשר
ירמסו ברגלים כל כך גסות את עורק חייה... ויעליבו לעינינו
את קודש ד', את קדושת שבת ויום טוב" (מאמרי הראיה
451).

"לא נוכל כלכל את הגערה הנוראה של הנביא: "קדשי בזית
ואת שבתותי חללת" (שם).

חזק ונתחזק ונרים בשמחה ובגאון את הדגל של "עם מקדשי
שביעי".

השבת - מתנה לעם ישראל

הרב צבי קוסטינר

מצאנו בתפילות שבת דבר מיוחד שאין כדוגמתו בתפילות אחרות. תפילת עמידה בימי החול זהה בכל שלוש התפילות. נוסח התפילה אינו משתנה בין שחרית, מנחה וערבית. כך גם במועדים השונים - הן ברגלים, פסח שבועות וסוכות, והן בימים הנוראים, ראש השנה ויום הכיפורים.

אך להפתעתנו בשבת אין זה כך, כל תפילה זכתה לנוסח משלה: בערבית אנו אומרים "אתה קידשת את יום השביעי לשמך", בשחרית "ישמח משה במתנת חלקו" ובמנחה "אתה אחד ושמך אחד".

מדוע תיקנו חז"ל נוסח בפני עצמו לכל תפילה? מסביר ה"לבוש" שהתפילות הללו נתקנו כנגד שלוש שבתות שונות: תפילת ערבית כנגד שבת בראשית, שבת בריאת העולם; תפילת שחרית כנגד שבת מתן תורה, שהרי התורה ניתנה בשבת; ותפילת מנחה כנגד שבת שלעתיד לבוא.

ואכן המעיין בנוסח תפילת שחרית ייווכח שהיא עוסקת בשבת של מתן תורה - "ישמח משה במתנת חלקו... בעומדו לפניך על הר סיני ושני לוחות אבנים הוריד בידו...". בהמשך הברכה נאמר: "ולא נתת... לגויי הארצות ולא הנחלתו מלכנו לעובדי פסילים... כי לישראל עמך נתת באהבה". המיוחד בשבת זו הוא שבה מתברר הקשר בין עם ישראל לשבת. אם עניינה של השבת היה אך ורק בריאת העולם, הרי שדין השבת היה בין אצל ישראל ובין אצל גויים, אך הדין הוא הפוך: "גוי ששבת חייב מיתה". הסיבה לכך היא שהשבת אינה רק זכר למעשה בראשית אלא גם

זכר ליציאת מצרים. זו הסיבה שהפסוק המצוטט בתפילה אינו פסוק מעשרת הדברות אלא פסוק מפרשת "כי תשא" המזכיר בפירוש שהשבת מבטאת את הקשר המיוחד בין ישראל לקב"ה - "ברית עולם ביני ובין בני ישראל". עניין זה אינו מוזכר בעשרת הדברות שבחומש שמות אך מתבאר גם בעשרת הדברות של ספר דברים - "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים... על כן צוך ה' אלקיך לעשות את יום השבת".

בברכות ההפטרה אנו מזכירים את מתנת השבת: "ועל יום השבת הזה שנתת לנו ה' אלקינו לקדושה ולמנוחה לכבוד ולתפארת". גם בתפילת מנחה אנו מציינים את נתינת השבת ואומרים "יום מנוחה וקדושה לעמך נתת". דיוק בלשון מגלה שהתפילה היוצרות: בברכות ההפטרה קודמת הקדושה ואילו בתפילה קדמה המנוחה לקדושה. מהו הטעם לשינוי זה? התפילה היא פניית האדם לרבש"ע, היא מתחילה מלמטה ופונה כלפי מעלה ולכן קודם הצד האנושי, המנוחה, ועל גביו נוספת הקדושה. לעומת זאת בברכות ההפטרה שהן סיום קריאת התורה שייכות לכיוון ההפוך - התורה שניתנה מפי הגבורה, שיורדת מלמעלה למטה, ולכן בה מקדימים את הצד העליון של הקדושה.

אם כן, השבת היא מתנה מיוחדת שקיבל עם ישראל מהקב"ה, מתנה המייחדת את עם ישראל מאומות העולם.

זו הסיבה שמאז קום המדינה ועד ימינו נושא השבת היה כל כך יקר וחשוב לעם ישראל בכלל, ובפרט לתנועת "המזרחי" (ולמים ל"מפד"ל") ביחס למדינת ישראל ולמרחב הציבורי שבה. מאז הבחירות לכנסת הראשונה קראו רבנים לשים את נושא השבת בראש סדר העדיפויות, ואכן נשמר כבוד השבת לפחות בנוגע לצדדים הציבוריים. דבר זה בא לידי ביטוי ביחס לתחבורה ציבורית בשבת, ביחס לפתיחת בתי עסק, בתי קולנוע ומקומות מסחר בשבת, ובחוקי עזר עירוניים שעיינו את קדושת השבת בכל עיר ועיר. דוגמה בולטת למאבק על השבת ניתן לראות במקרה המפורסם שאירע בשנת תשל"ז (1977). באותה שנה הביאה המדינה "מטוסי פנטום" לחיל האוויר, אך המטוסים נחתו בארץ רק לאחר כניסת השבת.

מעשה זה עורר סערה רבתי בארץ ובסופו של דבר המפד"ל מצאה לנכון לפרוש מהקואליציה כמחאה על חילול השבת.

עניין נוסף שעלולה לגרור הפגיעה בכבוד שבת הוא הפגיעה בעובדים ובשכירים. השבת באה להזכיר את היציאה מעבודות לחרות והפגיעה בשבת עלולה ליצור עבדים חדשים. בעוד התורה מצווה "ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבת", פתיחת עסקים בשבת תיצור מצב של "שבעת ימים תעשה מעשיך ואין זמן לשבות". כתוצאה מכך אדם שירצה להתקבל לעבודה יהיה מוכרח לעבוד גם בשבת גם אם אינו חפץ בכך ויהפוך ל"עבד" מודרני. התורה מנמקת את מצוות השבת ואומרת: "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויוציאך ה' אלקיך משם". ואכן לצערנו אנו רואים בפועל את התקיימות דבריה על דרך השלילה - מי שאינו שומר שבת שוכח את היציאה מעבודות וחוזר שנים רבות לאחור ע"י יצירת עבדים הכבולים לעבוד שבעה ימים בשבוע. מציאות זו כבר קיימת בפועל היום באופן נרחב, והיא עלולה ללכת ולהתרחב ככל שתפרץ קדושת השבת.

מכאן מובנת החשיבות של המשך המצב הקיים בעניין שמירת השבת הציבורית. אם אנשים פרטיים מחללים שבת, ודאי שנתפלל עליהם שיחזרו בתשובה שלמה ואנו מאמינים שכך יהיה, אך עם כל הצער שבכך, לא נכפה עליהם לשמור שבת בעל כורחם. לעומת זאת, בענייני מדינת ישראל כמדינה לא יעלה על הדעת שתתחלל הברית, המתנה המיוחדת של עם ישראל.

על כל אחד ואחד מאיתנו מוטלת החובה לפעול ככל יכולתו לשמור על קדושת השבת הציבורית על כל משמעויותיה.

נזכה להיות כולנו "עם מקדשי שביעי, כולם ישבעו ויתענגו מטובך".

זעקת השבת

הרב משה הגר - לאו

נמצאים אנו בתקופת ימי החנוכה. אחת מהעובדות המעניינות סביב מלחמות החשמונאים היא שבתחילת הקרבות עם היוונים נמנעו החשמונאים מלהילחם בשבת. באחת הפעמים ניצלו זאת היוונים והרגו כ- 1000 לוחמים יהודים בעיצומו של יום השבת. רק לאחר אירוע זה החליט מתתיהו שיש לצאת ולהילחם גם בשבת כדי לנצח את האויב היווני.

מהי הסיבה בגללה חשבו המכבים בתחילה שלא להילחם בשבת, הרי "פיקוח נפש דוחה שבת"? אלא שהייתה זו שעת השמד והיוונים חששו שאם יילחמו בשבת יתפרש הדבר כאילו נכנעים אנו לתכתיב יווני שמכוון את המלחמות ליום הקדוש כדי ליצור חילול שבת. בסופו של דבר נלחמו המכבים גם בשבת ונחלו נצחון צבאי על היוונים, שהוא בעצם נצחון דרכה של מנורת המקדש. מנורה זו מסמלת אף היא את קדושת השבת. במנורה ישנו קנה אמצעי גבוה עם עוד שלושה קנים לימינו ושלושה קנים לשמאלו. בדומה לכך נמצאת אף השבת במרכזו של ציר הזמן כאשר ג' ימים לפניו וג' ימים לאחריה. השבת 'משובצת' היא בין רעותיה' - שלושת ימי החול של סוף השבוע מהווים הכנה לקראת השבת המתקרבת ושלושת ימי החול הראשונים של השבוע הבא מקבלים את כוחם מקדושת השבת שעברה. המנורה דלקה במקדש בשבעת נרותיה כדי לבטא את הרעיון שהיכולת להאיר את חיי החומר והעבודה באה לנו מכוחה של השבת.

השבת היא הסמל והזכר לחרות משעבוד מצרים. אפילו הנשיא לינקולן, לאחר הנצחון בקרב בין הצפון לדרום באמריקה, הקריא באחד מנאומו את הפסוק "שלח את עמי" כמבטא את המחאה העולמית כנגד העבדות והשעבוד. חילולה של השבת לשם פתיחת בתי עסק כבימי חול מחזירה אותנו לימים חשוכים של עבדות עולם. בשם הקידמה, כביכול, עלולים אנו, חלילה, לחזור לאותו החושך של יון, של רומי ושל מצרים, בהם העבדות והשעבוד היו נורמה ציבורית. התוכנית עליה מדובר בימים אלו, לפתוח בתי עסק בשבת בתל אביב, פוגעת באחד הנכסים הלאומיים היקרים ביותר שלנו, יום השבת, ומעמעמת בכך את אורות המנורה, אורות החנוכה.

"באנו חושך לגרש" אומר הפתגם העממי. ואין לנו חושך גדול כמו העבדות והשעבוד לרדיפה אחרי הפרנסה וחיי החומר באופן בלתי פוסק, שבעה ימים בשבוע.

אמרו חז"ל: "אם ישמר ישראל שתי שבתות מיד נגאליים". אולי כוונת חז"ל לרמוז בכך על שני סוגי שבתות: "שבת בראשית", דהיינו היום השביעי בשבוע, ו"שבת הארץ", דהיינו שנת השמיטה בה יד העשירים והעניים שווה. זלזול בשמירת השבת מבטא הפניית עורף למגמת הצודקת של צמצום הפערים החברתיים בין עניים לעשירים. חילול השבת מביא להגדלת הפער בין השכבות השונות באוכלוסיה וכל זה בשם ה'קידמה' וה'נאורות' של תרבות החשך.

סבי ר' משה חיים לאו הי"ד נלחם בצעירותו על מעמד השבת במקום מגוריו. לימים נתמנה בנו הרב ישראל מאיר לאו להיות הרב הראשי. הרב לאו המשיך אף הוא את מסורת אבותיו במלחמה על שמירת השבת בעירו. זכור לי מקרה בו בעל קיוסק במרכז ת"א פתח את עסקו בשבת. הרב לאו, בדרכו חזרה מבית הכנסת, ראה את הקיוסק פתוח, וכאות מחאה החליט לעמוד בסמוך לו שעה ארוכה, כשהוא עטוף בטליתו, מבלי שהסכים לזוז. משראו זאת העוברים והשבים לחצו את בעל הקיוסק והשפיעו עליו בדברים עד שסגר את חנותו.

לפני שנתיים, עת הרעיון של פתיחת בתי עסק בת"א בשבת עוד היה באיבו, התריע הרב לאו בפני ראש העיר שאין לאפשר חילול שבת כה בוטה ברחובה של עיר. נכון לכתובת שורות אלו עדיין לא נענתה בקשתו. מקווים אנו כי במהרה יתעשתו כל הנוגעים בדבר ויחדלו מפגיעה קשה זו בצביון השבת בתל אביב.

שאלתי פעם את הרב דוד לאו [הרב הראשי לישראל דהיום], מדוע כשכיהן אביו כרב ראשי לישראל נשאר להתגורר בת"א ולא עבר לגור בירושלים. ענה לי הרב דוד שליט"א כי אביו מאמין שבתל אביב כל אור, אפילו המועט ביותר, חשוב מעין כמותו, ויש בכוחו לדחות הרבה מן החושך.

דוקא ב'עיר ללא הפסקה' כתל אביב, יש להאיר את אור המנורה, אור שבעת הנרות, כשיום השבת, הנחמד מכל ימים, מאיר בקדושתו את אופייה המיוחד של העיר העברית הראשונה.

שבת שלום | הרב אליעזר קשת־יאל

שבת. מותג לאומי, סימן היכר חד משמעי לחיים יהודיים, לקהילה עברית.

שבת. יש מטרה נעלה יותר מרווחים עסקיים. פרנסה זה לא הכל, ישנה משפחה, יש חיי רוח, ישנה אווירה טהורה ושקטה במרחב הציבורי.

שבת. הכרזה לאומית. אנחנו עם שונה. אצלנו משקלה של הכלכלה לא מפר את האיזון החברתי והנפשי. לא באנו לארץ לאפשר חיים פרטיים בלבד, באנו להקים מדינה יהודית, מדינת ישראל.

שבת. הזדמנות למכנה משותף ייחודי שלנו, כעם, כקולקטיב. מכנה משותף נעים, משמח, שאינו מתחיל ונגמר בביטחון מול האויבים ופרנסה מרווחת.

שבת. שלום. שלום בבית, שלום ברחוב. קצת פחות תחרות. הרבה פחות מתח עסקי. קצת יותר חינוך, וקצת פחות מלחמת חיים.

”אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם”.

המשפט, מחוייב לשלום במובנו העמוק, החברתי, המשפחתי, הלאומי. שופטי ישראל מונחים מימות עולם לחפש שלום, לרדוף אחריו. שלום של שבת.

בשם המשפט - חובה לתת דעת על שלמות העם ואחדותו. על היחס בין שוק חופשי לחוסר נחת ממרוץ החיים.

בשם המשפט - חובה לקדש את מערכת היחסים הנכונה בין חומר לרוח, בין חול לקודש, בין ששת ימי המעשה לשבת.

שבת שלום.

ליבה יהודית
בציבוריות הישראלית

מרכז ליב"ה פועל להביא לידי הציבור הרחב נתונים ומחקרי עומק
בכל הקשור לענייני הדת והמדינה.

חברי המרכז שמו להם למטרה לסייע בחיזוק צביונה היהודי של מדינת ישראל
על ידי עידוד למחקר הוגן, ריכוז מידע, כתיבה והבעת עמדות

למידע ולתגובות - libayahudit@gmail.com .ת.ד. 18067 רמת אשכול ירושלים